

Ur *Fjärde Internationalen* nr 3-4 1984

Ernest Mandel

Ett ekonomiskt uppsving i förening med en ekonomisk kris

I Fjärde Internationalen nr 2/83¹ betonade Ernest Mandel nödvändigheten av att, å ena sidan förstå den kapitalistiska krisens djup och allvar och, å den andra, att inte ryckas med av idén om en oavbruten rätlinjig nedgång i produktion och nationalinkomst.

I artikeln nedan diskuterar Mandel den nuvarande konjunkturuppgångens orsaker och begränsningar. Artikeln ett konkret exempel på en marxistisk analys av såväl den långsiktiga utvecklingstendensen som av de mer flyktiga konjunkturväxlingarna. Mandel avvisar här varje åsikt om att de långsiktiga strukturproblemen håller på att lösas till kapitalets förmån genom någon slags inre ekonomisk mekanism. (Som den franska regleringsskolan anser.) Han betonar tvärtom den konkreta klasskampens betydelse för krisens utgång.

År 1983 kännetecknades av ett uppsving i den kapitalistiska världsekonomin. Uppsvinget började i Förenta Staterna och spred sig sedan, under 1983 och första kvartalet 1984, till Kanada, Japan, Västtyskland, Storbritannien, några av de mindre imperialistiska makterna i Europa, de halv-industrialiserade länderna i Sydostasien, samt Brasilien. Nu börjar uppsvinget också bli kännbart i Italien och Frankrike. En rad länder i den s k Tredje världen har, emellertid, lämnats utanför denna uppåtgående rörelse.

Den egentliga orsaken till detta uppsving är en tilltagande efterfrågan i Förenta Staterna. Den Nordamerikanska inhemska marknaden, som omfattar den största delen av världsmarknaden, har dragit till sig en växande mängd utländska varor, och därmed stimulerat en förnyad ekonomisk aktivitet i ovannämnda länder. (Se tabell I.) Det nya ekonomiska uppsvinget i dessa länder har alltså framkallats av en tillväxt av deras exporter till Förenta Staterna, och inte av en tillväxt av deras egna inhemska marknader.

Detta det världsekonomiska uppsvingets egenart, återspeglas följaktligen i ett ökande underskott i Förenta Staternas handelsbalans. Ett underskott som skulle kunna orsaka en kraftig sänkning av dollarkursen, om det inte vore för den oavbrutna tillströmningen av färskt penningkapital till Förenta Staterna. Men, det finns bara ett sätt att garantera en fortsatt tillströmning. Det är genom att bibehålla de höga amerikanska räntesatserna, vilka även inbegriper en hög försäkringspremie mot en devalvering av dollarn.

Vilka omedelbara effekter en sådan höjning av de amerikanska räntesatserna får för de olika typerna av kapitalistiska nationella ekonomier, beror på två faktorer. Den första är huruvida dessa länder är tungt skuldsatta. Vad gäller Tredje världen, vars skulder huvudsakligen är i dollar, varav hälften till en rörlig räntesats, innebär varje ökning av räntesatsen med 19 procent en ökning av skulden med 3,5 miljarder dollar. Den andra faktorn är huruvida landet i fråga har förmågan att snabbt öka sin export till Förenta Staterna. Denna förmåga beror på landets relativa konkurrenskraft, på hur långt den amerikanska efterfrågan kan anpassas till de specifika produkter det exporterar, på det överskott av produktiv kapacitet landet besitter vid början av uppsvinget, osv.

Denna utveckling förklarar varför inte enbart Argentina, Mexiko och de fattigare halv-koloniala länderna håller på att åderlätas, utan varför även den franska presidenten Mitterand, kungen av Spanien, den grekiske premiärministern Papandreu gnölar och gnäller. Å andra sidan är det inte enbart Japan, Västtyskland och Sverige som jublar. Även Syd-Korea,

¹ Artikeln [Krisen inom världens valutasystem](#)

Taiwan, Singapore och t o m Indien tjänar på denna kombination av uppsving och internationell ekonomisk kris.

Ytligt sett tycks det ekonomiska uppsvinget i Förenta Staterna, vilket nästan omedelbart åstadkom en motsvarande rörelse i Kanada, ha antagit en skenbart teknisk eller automatisk karaktär. Under flera årtionden har de två viktigaste industrierna i de imperialistiska ländernas ekonomier varit bil- och byggnadsindustrin, med respektive underleverantörer. I dessa två industrier har upp- och nedgången i produktionen varit mycket större – fem gånger uttryckt i procent – än i industrin i sin helhet. En produktionssänkning inom dessa industrier av storleksordningen 30 till 50 procent, leder till sänkningar i hela industriproduktionen på 5 till 10 procent.

Tabell I – Industriproduktionens utveckling 1984 (med undantag av Argentina) jämförd med motsvarande månad föregående år (i %)

Land	Månad	%
Argentina	sista kvartalet 1984	+ 4.0
Australien	mars 1984	+ 6.2
Belgien	februari 1984	+ 3.3
Brasilien ²	februari 1984	+ 2.0
Kanada	mars 1984	+10.3
Sydkorea	april 1984	+ 7.5
Frankrike	mars 1984	+ 4.7
Västtyskland	mars 1984	+ 3.1
Mexiko ³	januari 1984	-13.0
Nederländerna	mars 1984	+ 6.3
Italien	januari 1984	+ 4.2
Sverige	mars 1984	+ 2.3
Taiwan	april 1984	+ 7.5
Japan	april 1984	+12.0
USA	april 1984	+14.4

Källa: *The Economist*, 16 juni 1984, förutom för de tre sydostasiatiska länderna, för vilka uppgifterna är hämtade ur *Far Eastern Economic Review*, 7 juni 1984.

Under recessionen 1980-82, föll Förenta Staternas biltillverkning från 7 miljoner fordon per år i början av 1981, till 4,5 miljoner, vid den årliga produktionstakten i mars 1982. Det fanns m a o utrymme för ett kraftigt uppsving i bilindustrin, eftersom lagren hade tömts och den löpande försäljningen var högre än den löpande produktionen.

I själva verket ökade biltillverkningen från 550 000 fordon i juni 1982 till 700 000 i maj 1984 – en ökning på över 25 procent. Uppsvinget var kraftigare ändå inom byggnadsindustrin. Antalet pågående byggnationer ökade från 900 000 i juni 1982 till 1,8 miljoner i juni 1983, och till 2 miljoner i maj 1984, vilket sammanräknat innebär en ökning på mer än 100 procent på två år. Den totala industriproduktionen ökade med 13 procent 1983. Under första kvartalet 1984, var den årliga ökningstakten 15 procent.

Hur som helst, kan man vid en närmare undersökning, se att denna ”tekniska” aspekt knappast är tillräcklig för att förklara uppsvinget.

För det första släpade ”lagerförnyelsen”, som tog fart först under andra kvartalet 1983, efter uppsvinget. Vidare har uppsvinget skett snabbare än vad arbetslösheten minskat, medan real-

² *Neue Zürcher Zeitung* anger en ökningstakt på 3.9% för första kvartalet 1984.

³ Jämfört med januari 1982.

lönen stagnerat eller sjunkit. Det är m a o helt tydligt att en ökning av den totala efterfrågan som inte grundar sig på en ökad försäljning (och produktion) av konsumtionsvaror, råvaror och halv-fabrikat ("intermediate commodities"), har ägt rum. De produktiva investeringarna har också varit tröga.

De militära utgifternas roll

Grunden till detta uppsving är således klar: ökade offentliga utgifter, främst militära. Det är Washingtons årliga budgetunderskott på 200 miljarder dollar som ligger till grund för det amerikanska uppsvinget. Allt annat följer av det.

Enligt marxistisk ekonomisk teori – såväl som neo-liberal ekonomisk teori, för den delen – borde ett kraftigt ekonomiskt uppsving som stimuleras av militära utgifter underblåsa inflationen. Det är också vad som faktiskt hänt. Den årliga inflationsnivån i Förenta Staterna ligger på 5,5 procent, jämfört med 3,5 procent i Väst-Tyskland och 4 procent i Japan och Schweiz. Om man betänker att den genomsnittliga inflationsnivån i Förenta Staterna på 1950-talet låg under 2 procent, inser man att Reagan ingalunda fått bukt med inflationen.

Hur som helst har denna påtagliga inflationsökning hittills dämpats av två faktorer. Den första är det stora överskott av produktiv kapacitet i Förenta Staterna vid början av uppsvinget (mer än en tredjedel av den installerade kapaciteten var mot mitten av 1982 oanvänd). Den andra är den väldiga tillströmningen av utländskt penningkapital. Denna tillströmning har gjort det möjligt att avskaffa underskottet i Förenta Staternas handelsbalans. Något som i sin tur förhindrat en oerhört snabb inflationsutveckling.

Höjningen av räntesatsen i Förenta Staterna hänger samman såväl med budgetunderskottet som med centralbankens avsiktliga inriktning på att bibehålla en hög dollarkurs. Det faktum att budgetunderskottet hållit i sig mitt under ett pågående uppsving, betyder att efterfrågan på färskt penningkapital kommer både från kapitalistiska företag och från offentliga myndigheter. Efterfrågan tenderar därför att överstiga tillgången. Därmed stiger räntesatserna. I och med att inflationen och underskottet i den amerikanska handelsbalansen fortsätter, kommer utländska kapitalister endast att placera sina penningkapital i Förenta Staterna om räntesatsen är sådan att den ger dem garantier mot en för tidigt fall av dollarkursen.⁴

Med nominella räntesatser på 13 procent och en inflation på 5,5 procent, är den verkliga räntesatsen 7,5 procent, vilket är en ockersats. Detta förhållande blir begripligt om man betänker att kapitalisterna räknar med att dollarkursen kommer att falla med minst 10 procent, även om ingen vet exakt när och vid vilken nivå fallet kommer att börja.

Hur som helst håller sådana räntesatser – som skulle kunna öka ytterligare – helt klart på att hejda uppsvinget. De kräver profiler på 20 procent för att fortsätta att stimulera kreditfinansierade investeringar. Det är sant att en verklig profitexplosion ägt, och fortfarande äger rum i Förenta Staterna. Detta är framförallt en följd av reallönesänkningen, som fortsätter trots uppsvinget. De nominella timlönerna ökade under första kvartalet 1984 med 3,5 procent, medan detaljpriserna ökade med 5 procent.

Icke desto mindre beror effekten av införseln av nya verktygsmaskiner inom industrin på profittkvoten, av dess effekt på kapitalets organiska sammansättning och av förhållandet mellan kapitalets tillväxttakt och ökningen av arbetets exploateringsgrad. Vare sig enskilda kapitalister, kapitalistklassen i dess helhet, eller dess rådgivare, kan göra några bestämda förutsägelser om detta.

⁴ Om "effekten av förväntningarna på en ändring av dollarns värde på räntesatserna i Förenta Staterna" se en artikel av Manufacturers Hanover International Corp., New York, som gavs ut under den titeln (översatt från en fransk översättning från engelska) i februari-numret 1984 av tidskriften *Euromoney*.

Under dessa omständigheter råder ovisshet och oro, och man har börjat hejda börsuppgången på Wall Street. Chanserna att det amerikanska uppsvinget kommer att fortsätta efter 1985 är således små, eftersom höjningen av räntesatsen borde sätta stopp för uppsvinget inom bil- och byggnadsindustrin.

Genom att avsiktligt välja en övervärderad dollar för att mildra den inflation som Förenta Staternas budgetunderskott skapat, har Reagan-administrationen tvingats räkna med ett gigantiskt underskott i den amerikanska handelsbalansen. Underskottet har ökat från 25 miljarder dollar 1980 till 36 miljarder 1983, och hotar att överstiga 100 miljarder. I maj 1984 uppgick det till en årlig reglerad nivå på 150 miljarder dollar.

En dyrare dollar håller på att öka handelsunderskottet på två sätt. För det första håller den på att främja en stark expansion av importen till Förenta Staterna, och för det andra håller den på att åstadkomma en absolut minskning av amerikanska exporten. De senare minskade i själva verket med 30 miljarder 1983 och fortsätter att minska. Denna minskning av industrivaruexporten – dvs bortsett från jordbruks- och gruvprodukter – är den mer påtagliga förändringen. Faktum är att Förenta Staterna håller på att förlora sin roll som världens största exportör av industriprodukter, en roll som nu övertas av Japan och Västtyskland.

Det amerikanska uppsvinget och övervärderingen av dollarn, har således varit den drivkraft som dragit resten av den världskapitalistiska ekonomin ur recessionen, även om det skett i en varierande takt, utsträckning och tidpunkt i de olika länderna. (Se tabell II.) Men dessa krafter lyckas enbart i den mån de inte neutraliseras av stigande kostnader för den amerikanska industrins främsta konkurrenter. Så det rör sig om en dubbel paradox. Det är Reagan, och inte Francois Mitterand, Felipe Gonzales, Bettino Craxi, Margaret Thatcher, Nakasone, eller Helmut Kohl som i dag tillämpar en neokeynesiansk linje i den kapitalistiska världen för att stimulera ett uppsving. Denna linje gagnar enbart Japan, Kanada, Västtyskland och resten av det kapitalistiska Europa i den mån Reagan är den enda som tillämpar den.

Tabell II

	Skillnad i exportpriser mellan 1979 och 1982 beräknade utifrån amerikanska dollar	Pris för elektriska maskiner för export i amerikanska dollar under det sista kvartalet 1982. (100 = 1979)
Förenta Staterna	31.3%	126
Japan	0.8%	90
Västtyskland	- 12.9%	83

Källa: *London Bank Review*, april 1984

Självklart bör man inte överdriva betydelsen av övervärderingen av dollarn. Försämringen av Förenta Staternas ställning på världsmarknaden för industriprodukter är, till syvende och sist, följden av en långvarig strukturell utveckling, av en urholkning eller utplåning av den amerikanska, industrins ledande roll, i fråga om produktivitet. Detta gäller även inom de mest avancerade sektorerna. Detta framkommer tydligt av tabell III.

Icke desto mindre är ökningen av importen till Förenta Staterna delvis en följd av den övervärderade dollarn. Den har således delvis hjälpt industrierna i halvindustrialiserade länder, som Syd-Korea, Brasilien och Taiwan. Dessa länder har lyckats bibehålla sina valutakurser, eller t o m tvingats sänka dem, tack vare en stabil dollar, samtidigt som de exporterat varor till Förenta Staterna för vilka efterfrågan är stor.

Tabell III – Förenta Staternas andel av världsexporten (i %).

	1970	1980
Flygplan	71	62
Datorer	42	36
Byggnation, offentliga arbeten och gruvmaskineri	39	39
Vetenskap, medicinsk och kontrollutrustning	32	29
Traktorer och jordbruksmaskineri	32	31
Pumpar och kompressorer	29	21
Telekommunikationsmaterial	19	13
Medicinska och farmaceutiska produkter	18	16
Maskinverktyg	17	13

Källa: *Foreign Policy*, nr 53, vinter 1983/84

Japan har tvingats acceptera en smärre uppskrivning av yenen i förhållande till dollarn.

Strömmen av varor från de halv-industrialiserade länderna till Förenta Staternas inhemska marknad är uppseendeväckande.⁵ Dessa länders andel av den amerikanska importen av industriprodukter överskrider nu det kapitalistiska Europas och Japans andel, som tabell IV visar.

Tabell IV

		1977	1980	1981	1982	1983
Summa i miljarder dollar i % ⁶	42.5	74.7	124.4	142.1	145.2	163.0
Från Europa	36.0	28.5	29.7	27.0	25.0	24.3
Från Japan	21.5	24.5	24.6	25.4	27.4	25.6
Från Kanada	24.7	24.5	20.0	18.8	18.2	19.0
Från länder i Tredje världen	12.5	18.8	22.5	23.5	25.0	28.0

Källa: OECD och Förenta Staternas Handelskammare, statistik sammanfattad av *Le Monde*, den 5 juni 1984.

Dessa siffror bör tolkas med försiktighet. De inbegriper i själva verket en ökande volym handelsutbyten inom samma multinationella företag, vilka organiserar sin egen internationella arbetsdelning. Ibland rör det sig om import av produkter vars framställning avsiktligt överförs till länder i Tredje världen. Men dessa exempel inverkar inte särskilt på den allmänna rörelsen. Ökningen av importen till Förenta Staterna från dessa länder, inbegriper allt fler produkter från den tunga industrin, och begränsar sig inte längre till enbart dagliga konsumtionsvaror. Två tredjedelar av Syd-Koreas exporter, till exempel, tillhör redan den första kategorin. Vad denna utveckling återspeglar är därför en försvagning av Förenta Staternas industri på världsmarknaden, till följd av en hel rad förändringar under de senaste femton åren.

Hur kan man, under dessa förhållanden, förklara den sänkta arbetslösheten och de nya arbetstillfällena som skapats inom den amerikanska ekonomin – den ”framgång” som borgerlig press i Europa gör så mycket väsen om? Ungefär 89 procent av dessa arbeten har skapats inom serviceindustrierna, huvudsakligen inom mycket små affärsföretag. Tvärt emot den utbredda myten, har dessa arbeten ingenting med högteknologiska industrier, eller med en avancerad teknologi, att göra. Allt som allt anställer ”höggradig teknologi” endast 0,1 procent av Förenta Staternas totala arbetsstyrka. Investeringar som gjorts för att utnyttja Reagans

⁵ Vi har behandlat problemet med uppkomsten av halv-industrialiserade länder i en artikel i *Quatrième Internationale*, nr 13 1984.

⁶ 1966 var respektive reservandelarna: 43% för Europa, 23,4 för Kanada, 20,8 för Japan, och 10,6 för länderna i Tredje världen.

skattelättnader för ”riskvilligt kapital”, uppgår årligen till en miljard dollar, dvs till mindre än 0,1 procent av samtliga kapitalinvesteringar i Förenta Staterna.

För att förstå skillnaden mellan 1974-79 års cykel och den cykel som påbörjades med recessionen 1980, vilken omfattade hela den kapitalistiska världsekonomin, måste man först undersöka vad dessa cykler har gemensamt. Båda såg uppsving, 1976-79 respektive 1983-84, framdrivna av en ny kraftig ökning av skuldsättningen – såväl vad gäller regeringsskulder, som företags- och konsumentsskulder. (Men det har skett en tvärändring i lånegivningens riktning.)

1975-79 var det huvudsakligen krediterna till regeringar och storföretag i länder i Tredje världen (inbegripet OPEC-länder), såväl som i de byråkratiserade arbetarstaterna, som ökade. Under perioden 1980-84, och detta kommer sannolikt att fortsätta 1985, är det främst krediterna till de imperialistiska staterna och de stora ”multinationella” och ”nationella” trusterna i dessa länder, som ökat.

Denna lånegivning har uppenbarligen kommit från banker i de imperialistiska länderna. De fortsätter att vara de enda som har stora reserver av penningkapital, eller vilket är det samma, de enda som ger krediter för storskaliga finansieringsprojekt.⁷

Det var alltså inte därför att länderna i den s k Tredje världen hade ett stort behov av kapital 1974-79 som de beviljades dollarlån. Deras behov av kapital är alltid omätligt, liksom för den delen, de byråkratiserade arbetarstaternas behov av extra krediter i imperialistländernas valuta.

Förklaringen till denna lånegivning är att efterfrågan på färskt penningkapital i imperialistländerna plötsligt avtog 1974-79, till följd av en minskning av investeringarna. De stora imperialistiska bankerna erbjöd då länderna i Tredje världen och i Östblocket sitt kapitalöverskott – som dessutom ökade tack vare petrodollarn.

Denna kredittillströmning passade självfallet in i de förhållanden som uppstått tack vare den modell för kapitalackumulation – exportinriktad – som de ”nationella” bourgeoisier i de halv-industrialiserade länderna valt. Men just på grund av krisen, kunde dessa länders export inte öka i samma takt som deras skulder.

Följaktligen, och i likhet med de höjda räntesatserna i Förenta Staterna, har skuldsättningen ständigt ökat, särskilt i Brasilien, Mexiko, Argentina, Nigeria, Indonesien, Polen, Jugoslavien och Rumänien, som tillhör de ”stora” gäldenärerna. Hotet om att dessa länder skall gå i konkurs börjar därmed bli verkligt.

De imperialistiska bankerna har börjat känna sig pressade att regelbundet ompröva sina planer, eftersom de svagaste gäldenärerna en efter en tvingas inställa sina betalningar. Detta förlängde otvivelaktligen recessionen 1980-82, genom att begränsa ”ersättningsmarknaderna” som skapats under den föregående cykeln.

Två ersättningsmarknader har dock så småningom uppkommit i imperialistländerna. Den första består av ökade militärutgifter och en kraftigt ökad skuldsättning i Väst. Den andra är ett antal stora imperialistiska företags ökande skuldsättning, enorma förluster eller ”storskalig spekulation”,⁸ särskilt i form av fusioner som nästan helt finansierats med bankkrediter⁹

⁷ Till dessa banker borde tilläggas banker i Saudiarabien, Kuwait och Bahrein, som håller och direkt placerar en del av sina petrodollar reserver, såväl som Banco do Brasil.

⁸ Låt oss påminna om att i Kuwait, det rikaste OPEC landet på dess laga befolkningstäthet, ledde otyglad spekulation på den s k Soul; al-Manakh ”parallella aktiemarknaden” till en krasch av checker utan täckning på 93 miljarder dollar (*Le Monde*, 17 augusti 1983).

De imperialistiska företagens skuldsättning

Ökningen av dessa skulder har varit lika uppseendeväckande, om inte mer, än Polens eller de halv-industrialiserade latinamerikanska ländernas skuldsättning. Frankrikes skuld, till exempel, har under loppet av bara några år ökat från 20 till 70 miljarder dollar. Om nuvarande tillväxttakt bibehålls kommer Frankrikes skuld att hinna ifatt Mexikos och Brasiliens skulder.

Förenta Staternas statsskulder har nått den astronomiska siffran 1,5 miljarder dollar och hotar att överstiga 3 miljarder dollar, dvs tio gånger hela 1960 års skuld (!), före årtiondets slut. Allmänheten blev medveten om detta när det avslöjades att Continental Illinois Bank och Chicago behövde ett förskott på 6 miljarder dollar, för att undvika en konkurs som skulle ha inneburit hela det amerikanska kreditsystemets sammanbrott. För första gången stod Förenta Staternas bankväsende verkligen vid randen av en katastrof, mycket närmare än då ett mexikanskt skuldanstånd hotades hösten 1982.

Det är för övrigt av intresse att undersöka grunden till att The Continental Union Bank nästan gick i konkurs. Än en gång i motsats till en utbredd myt, spelade somliga latinamerikanska länders ”dåliga skulder” enbart en underordnad roll i den brist på täckning som uppdagades. Bristen orsakades, i själva verket, av dåligt genomtänkta lån till följande sorts mottagare:

- Spekulanter inom energisektorn såsom Nucorp Energy, som gick i konkurs och lämnade Continental Illinois Bank med en räkning på 200 miljoner dollar, eller lika spekulativa lån till Penn Square Bank of Oklahoma Citys energiportfölj, som uppgick till en miljard dollar.
- Stora truster som gick med förlust (200 miljoner dollar till Dome Petroleum Company of Canada; 200 miljoner till International Harvester; 100 miljoner till Alfa-gruppen i Mexico; 40 miljoner till Massey-Ferguson, 24 miljoner till Branif Airlines).¹⁰

Av detta får man inte dra slutsatsen att den ekonomiska kris som drabbar länderna i Tredje världen inte utgör ett hot mot hela den kapitalistiska världsekonomin. För det gör den, av två skäl. För det första därför att den bristande betalningsförmågan i vilken det ena efter det andra av dessa länder håller på att hamna – Argentina har i själva verket inställt den räntebetalning landet är skyldigt sedan 1983, Mexiko genomgår nu en ny kris i sitt utländska valutakonto – driver dem, framför allt under tryck från Internationella valutafonden (IMF), att drastiskt minska sina import, något som bidrar till att världsmarknaden stagnerar och den långa ekonomiska depressionen fortsätter. För det andra därför att en avsevärd del av dessa skulder hålls av privata banker och överskrider bankernas egna kapaciteter och reserver, så att en inställning av betalningarna av gällande ränta¹¹ skulle hota dessa institutioner med konkurs. (Se tabell V.)

Det är viktigt att inse att problemet med skuldsättningen inte enbart gäller Tredje världens länder. Det gäller, som framgår av tabell VI – vilken dock utelämnat Frankrike, Sverige, Belgien och Danmark, vars skulder till utländska banker är mycket stora – även andra.

Bör man av detta dra slutsatsen att en bankkrasch är oundviklig? Nej. Den fart med vilken Förenta Staternas penningmyndigheter förskottade de 6 miljarder dollar till Continental Illinois – till skillnad från allt väsen kring varje liten omjustering av de beroende ländernas

⁹ Enligt *Neue Zürcher Zeitung*, 21 mars 1984, finansieras fusionerna inom Förenta Staternas oljeindustri, vars vinster gick till Standard Oil of California, Texaco och Atlantic Richfield, av 35 miljarder dollar i banklån, vilket är mer än Filippinernas, Nigerias, Egyptens, Indiens och Turkiets samlade internationella bankskulder.

¹⁰ *The Economist*, 19 maj 1984.

¹¹ Ingen talar längre om hur man skall återbetala själva kapitalet. För varifrån skulle Tredje världens länder få 700 miljarder dollar för att betala tillbaka allt det kapital de lånat?

skulder – intygar om att de imperialistiska regeringarna är beredda att göra praktiskt taget vad som helst för att förhindra en sådan krasch.

Den amerikanska regeringen kan inte tillåta Chase Manhattan Bank att gå under, då Chase Manhattan och Citicorp är den amerikanska regeringen. Förlusterna skulle förmodligen förstatligas och internationaliseras. Hela frågan gäller vem som kommer att tvingas betala notan, och vilka oöverskådliga följder ansträngningarna att hålla det imperialistiska bankväsendet flytande får.

Tabell V – Lån till de fyra största latinamerikanska gäldenärerna (Brasilien, Mexico, Argentina, Venezuela) i % av bankernas eget kapital.

Manufacturers Hanover Bank (Förenta Staterna)	240
Lloyds Bank (Storbritannien)	228
Midland Bank (Storbritannien)	213
Chase Manhattan Bank (Förenta Staterna)	175
Citicorp (Förenta Staterna)	170
Chemical Bank (Förenta Staterna)	165
Bankers Trust (Förenta Staterna)	150
Bank of America (Förenta Staterna)	145
JP Morgan (Förenta Staterna)	125
First Chicago (Förenta Staterna)	115
Continental Illinois (Förenta Staterna)	110
National Westminster (Storbritannien)	100
Barclays Banks (Storbritannien)	75

Källa *Sunday Times*, den 3 juni, 1984

Summa bruttoräntebetalningar i % av den totala exporten av varor och tjänster

	1978	1979	1980	1981	1982	1983	1984 (förutsägelser)
Brasilien	24	31	32	39	50	39	40
Mexico	20	21	20	26	31	31	35
Argentina	11	14	22	34	52	42	44

Källa OECD

Ingen omorganisering av världsmarknaden har ägt rum. Den främsta orsaken till det ekonomiska hotet härrör ur det faktum att en ständig ökning av bankkrediterna är nödvändig för att förhindra den kapitalistiska världsekonomin två huvudmotsättningar från att bli explosiva. Den ena är profitkvotens fall, dvs den aktuella mervärdemängdens oförmåga att tillförsäkra kapitalet i allmänhet, särskilt nu ackumulerat kapital, med hänsyn till den förväntade profitkvoten. Den andra är framväxten av ett överskott av produktiv kapacitet i allt fler industrier, en otillräcklig efterfrågan från de ”slutliga konsumenternas” sida, dvs deras oförmåga att absorbera alla konsumtionsvaror som systemet kan producera.

Hur som helst, ju mer denna kreditexpansion ”frigör” sig från reella avkastningar och produktionen, desto mer hotar profits- och överproduktionskrisen att leda till en finansiell kris, som i sin tur skulle förvärra dessa ytterligare.

Tabell VI – De privata kapitalistiska bankernas viktigaste gäldenärer i slutet av december 1982 (i miljarder dollar)

Mexiko	61.5
Brasilien	60.0
Argentina	24.1
Spanien	23.0
Venezuela	22.8
Sydkorea	19.0
Sovjetunionen	17.0
Sydafrika	14.8
Polen	13.8
Australien	12.8
Norge	11.4
Jugoslavien	10.1
Chile	10.8
Portugal	10.0
Grekland	9.8
Västtyskland	9.1
Finland	9.0
Filippinerna	8.5

Källa: OECD och Bank for International Settlements, april 1984.

En ny internationell arbetsdelning?

Det är genom att ständigt hålla ett öga på de verkliga, inte bara de skenbara orsakerna till den långa ekonomiska lågkonjunkturen, som började kring slutet av 1960-talet och början av 1970-talet, som man bäst kan förstå varför alla förhoppningar om en mer eller mindre automatisk ”omstrukturering” av den kapitalistiska världsekonomin hittills visat sig tomma, och kommer så att förbli många år framöver.

Ytligt sett är de halv-industrialiserade ländernas, särskilt Sydostasiens och Brasiliens, men även, om än i mindre utsträckning, Mexikos och Indiens expansion uppseendeväckande. Restriktioner på dollarkediter till de latinamerikanska och afrikanska länderna har lett till en minskning av amerikanska exporten till dessa länder, samtidigt som deras exporten till Förenta Staterna, å andra sidan, ständigt ökar.

1983 överskred för första gången i historien, Förenta Staternas importen från den Tredje världen dess exporten av fabriksvaror till dessa länder. (Se tabell VII.)

Tabell VII – Amerikanska exporten av fabriksvaror till Tredje världen (miljarder dollar)

Till	1981	1982	1983
Latinamerika	31.5	23.2	16.9
Asien	14.8	16.3	16.2
Mellersta Östern	10.7	11.2	9.5
Afrika	4.5	3.9	2.7
Totalt	61.5	54.6	45.3

Amerikanska importen av fabriksvaror från Tredje världen

1981	1982	1983
35.0	36.8	45.7

Källa: *Le Monde*, den 5 juni 1984

Det framkommer av denna tabell att exporten till Latinamerika minskar, medan den ökar till södra och östra Asien. Det är m a o inte endast de latinamerikanska länderna som drabbas av IMF:s politik, utan även Förenta Staternas exportindustri.

Samtidigt kan man nu se i hur pass hög grad den latinamerikanska krisen nu utvecklas parallellt med en ny ”exportframkallad högkonjunktur” i Sydostasien. Länder som Syd-Korea, Taiwan, Singapore, Hong Kong, och även Malaysia och Thailand erfar årliga tillväxttakter på mellan 6 och 7 procent, till följd av exportökningen på över 25 procent för Syd-Korea, Taiwan och Hong Kong, och 7 procent för Singapore.¹²

Om man frågar sig varför denna högkonjunktur äger rum, är svaret helt klart. Vid sidan av dollarns övervärdering är det huvudsakligen de relativt låga lönerna i Sydostasien som förklarar högkonjunkturen. I Syd-Korea befinner sig lönerna, trots en ständig måttlig ökning, på en nivå som motsvarar 50 procent av japanska löner och 35 procent av amerikanska och europeiska löner. Detta innebär att det inte är verkliga vinster i produktivitet som förklarar överföringen av den produktiva kapaciteten, utan till skillnaden i kostnader och därmed intäkter, som för övrigt delvis neutraliseras av lägre produktivitet.

Inte heller har överföringen av produktiv kapacitet till dessa länder medfört en ökning – snarare en minskning – av den totala internationella efterfrågan. Detta avspeglas tydligt i minskningen av världshandelns volym, följd av en stagnation, sedan en expansion av denna volym, som är mindre än produktionsexpansionen i de länder där uppsvinget har nått längst. (Se tabell VIII.)

Tabell VIII - Världsexporten (i miljarder dollar)

	1982	1983	1984 (företsägelse)
	1850	1810	Mellan 1900 och 1980
De imperialistiska ländernas (OECD) andel	1147	1133	1200

Källa: GATT-rapport citerad i *Neue Zürcher Zeitung*, den 25 maj 1984.

Ett exempel skall åskådliggöra denna utveckling: Syd-Korea försöker för andra gången att få igång en massproduktion av bilar. Det strävar efter att tillverka 1,2 miljoner fordon 1991, av vilka hälften är avsedd för export. Men om världsmarknaden för bilar fortsätter sin relativa stagnation, kommer dessa 600 000 bilar som Syd-Korea exporterar, att ersätta 600 000 bilar som tidigare sålts av japanska, amerikanska eller västtyska företag. Vidare kommer tillverkningen av dessa 600 000 bilar att skapa hälften så stora ”slutliga” inkomster (löner) som de 600 000 de kommer att ersätta. Detta innebär därför en minskning, inte en ökning, av den totala efterfrågan i världen, även om produktionsökningen och den relativa expansionen av Syd-Koreas inhemska marknad som följer av den, faktiskt äger rum.

Ett annat bra exempel är den petrokemiska industrin. Denna industri, som i hela världen drabbas av en enorm överkapacitet, har tvingats göra drastiska nedläggningar av produktiva resurser i Väst-Europa och Japan. Följden har varit ett uppsving i produktionen på 15 procent i Västeuropa 1982-83, och i samma storleksordning i Japan. Men nästa år kommer mycket stora nya petrokemiska anläggningar i Saudiarabien som utnyttjar väldigt billigt lokalt rå-

¹² *Far Eastern Economic Review*, 14 juni 1984.

material, att tas i bruk. Såväl västeuropeiska som japanska truster väntar sig m a o en ny kris och nya minskningar i produktiv kapacitet.¹³

Självklart är det i sista hand den utdragna lågkonjunkturen som sätter gränserna för kapitalistiska strukturförändringar, och inte de senare som gör det möjligt att övervinna lågkonjunkturen. Det finns inget tecken på att någon ”regleringsmekanism” skulle vara verksam som skulle tyda på en grundläggande omorganisering av arbetsprocessen.

Den som tror att det kapitalistiska systemet kan åstadkomma en ”justering” av villkoren för kapitalackumulation, eller rättare, för att få fart på kapitalackumulationen i stor skala – för det är vad som krävs för att komma ur en lång depression som pågått i mellan 10 till 15 år – betonar helt riktigt att det för att åstadkomma en sådan förändring krävs en grundläggande omorganisering av arbetsprocessen, av arbetet inom företagen. Historien visar att detta är det enda sättet att uppnå en avsevärd simultan ökning av mervärdets volym och nivå.

Hittills har det internationella kapitalets landvinningar vad gäller arbetets omorganisering, varit mer än blygsamma. Detta, trots ett ständigt ökande antal arbetslösa. Deras antal i de imperialistiska länderna sammantagna, steg från 10 miljoner i början av 70-talet till 35 miljoner i dag, och kommer otvivelaktigt att inom kort uppgå till 40 miljoner.

Utan tvivel stagnerar eller sjunker reallönerna i nästan samtliga imperialistiska länder. De sjunker i en rad halv-industrialiserade länder, med undantag för Sydostasien och de rikare länderna inom OPEC.¹⁴ Till följd av detta har en oerhörd explosion av kapitalistiska profiter ägt rum.

Enligt *Business Week* från den 18 juni 1984, ökade de orörda profitterna, dvs profitterna före skatt, 1983 med 44 procent i Kanada, med 24,4 i Storbritannien, med 13,2 i Västtyskland, med 10 i Nederländerna och med 8,7 i Frankrike, och med nära 10 procent i Västtyskland. För Förenta Staterna och Japan är siffrorna av samma storleksordning.

Hur som helst är detta bara en rent konjunkturrell rörelse, som inte återspeglar strukturella förändringar i arbetsprocessen. Samtidigt som sådana förändringar äger rum – till stor del till följd av robotisering – är deras effekter på produktionen av mervärde enbart positiva för de inblandade företagen i den mån de förblir marginella och leder till en enkel omfördelning av mervärde.

Om dessa förändringar blev allmänna, vilket inte verkar vara aktuellt ännu på flera årtionden, skulle resultatet bli en sänkning av den volym mervärde som kunde neutralisera varje höjning av mervärdets nivå. För endast levande lönearbete producerar mervärde, knappast robotar.

Gränserna inom vilka ytterligare mervärde kan utvinnas av industriarbete, vars volym minskar, stagnerar, eller växer endast blygsamt, är således väldigt smala. Och mer så med tanke på att arbetarklassens motstånd ökar till följd av själva den ekonomiska krisens långvarighet, och det faktum att dess effekter sprids till stora delar av arbetarklassen.

Arbetarklassens forna landvinningar vad gäller social trygghet – som hittills dämpat krisens effekter på arbetarhushållens köpkraft – börjar nu urholkas. Men detta stimulerar å andra sidan arbetarklassens motstånd mot effekterna av åtstramningspolitiken.

Den största tillgängliga reserven som kan bidra till att öka produktionen av mervärde i den tredje teknologiska revolutionens och mikro-elektronikens tidsålder, är industrialiseringen av tjänster, omvandlingen av tillhandahållandet av tjänster till säljbara varor.

¹³ *The Economist*, 16 juni 1984.

¹⁴ Det borde emellertid påpekas att de sjunkande oljeintäkterna minskat per capita inkomsterna i Libyen med 25 procent, att lönerna varit frysta i tre år, och att även den fulla sysselsättningen hotas. Detta saknar utan tvivel inte samband med den politiska kris som överste Qaddaffis regering genomgår för närvarande.

Detta är långt ifrån det s k post-industriella samhället. Denna industrialisering kommer framförallt att äga rum inom sjukvårdens, utbildningens, distributionens, banktjänsternas, osv område. Men den får tre följder, vilka väcker protester från arbetarklassens sida – den minskar sysselsättningen och hälsovården, och sänker kvaliteten på den senare. Även på detta område kommer motstånd från arbetarklassen, m a o att äga rum. Vi står alltså fast vid den diagnos vi tidigare gjort. För att kapitalet skall kunna ta sig ur den långa depression som pågår, måste det lyckas bryta såväl arbetarnas motstånd mot större försämringar i deras levnadsstandard och organisationsgrad, som motståndet från Tredje världens folk mot ökad superexploatering. Kapitalet måste i en kvalitativt högre grad återinföra arbetarstaterna i den kapitalistiska världsmarknaden.

Men kapitalet har i dag långt ifrån uppnått sina målsättningar på ett enda av dessa områden. Och det är utgången av sociala och politiska strider hos mycket levande klasskrafter som kommer att avgöra hur långt kapitalisterna kommer att kunna gå i det avseendet, inte någon i det kapitalistiska systemet inneboende automatisk regleringsmekanism.

Översättning *Christina Schmidt*

Artikeln är översatt ur *International Viewpoint* nr 58, 30 juli 1984; en engelskspråkig fjortondagarstidning som ges ut av Fjärde internationalens Förenade sekretariat.